

GÖTEBORGS UNIVERSITET

LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

Markion

Markions Kristendom

Marcion
Marcionite Christianity

Björn Sjöholm

Termin: 2012 ht

Kurs: RKT 145

Institution: LIR

Antal poäng: 15 poäng

Nivå: Kandidat

Handledare: Bertil Nilsson, Bo Claesson

Abstract

MARCION **Marcionite Christianity**

This essay describes Marcion, his life, religion and achievements. He was active 120 – 160 and was a leading christian gnostics or a christian extreme paulinist.

Marcion regarded himself as the only true interpreter of christianity. He meant that the Creator God was the jews God, while the Superior God of Love and Grace, was the Father of Jesus and God for all people and Gods.

Marcions church grew very fast. It was united, widespread with canon and liturgy around 150 AD. The Christian church was threathened. It benchmarked and created a similar structure after 40 years.

Key words: Marcion – Early church – Holy Scripture – Heresy

Försättsblad	1
Abstract	2

Innehållsförteckning

1	Sammanfattning	5-6
2	Inledning	7
	2.1 Några definitioner	7
	2.2 Syfte och frågeställning	7-8
	2.3 Metod och struktur	8-9
	2.4 Avgränsningar	9
	2.5 Tidigare forskning och material	9-10
3	Kristna och filosofiska strömningar	11
	3.1 Kristna och filosofiska strömningar år 100 – 200	11-14
	3.2 Kristen gnosticism	14-16
	3.3 Irenaeus av Lyon och Tertullianus	16
	3.3.1 Irenaeus av Lyon	16-18
	3.3.2 Tertullianus	18-21
4	Markion	21
	4.1 Levnadsbeskrivning	21-22
	4.2 Markion excommuniceras av den kristna huvudfåran och etablerar sin egen kyrka	22-23
	4.3 Markions kyrka	23-25
	4.4 Markions Kanon	25-29
	4.5 Markions dualism	29-30

	4.6 Markions betydelse	30-31
5	Den kristna huvudfåran	31
	5.1 Den kristna huvudfårans struktur	31-32
	5.2 Hur valdes den kristna huvudfårans kanon?	32-34
6	Markions påverkan på huvudfårans utveckling	34-35
7	Markions religion och marginalisering	35-36
8	Stöttestenar i Markions religion	37
9	Maktkamp eller samsyn?	38
10	Markion, gnostiker eller kristen?	38-40
11	Är frågeställningen besvarad?	40-41
12	Hur gå vidare i ett framtida arbete?	41
13	Litteraturförteckning	42

1 Sammanfattning

Min uppsats handlar om Markion och hans lära. Han verkade mellan ca 120 – 160 och var samtida med flera andra ledande kristna som också sågs som kristna gnostiker såsom Valentinus och Basilides.

Jag har beskrivit kristna och kristna gnostiska strömningar under det andra århundradet, för att visa på hur turbulent det var under kristendomens utveckling. Uppsatsens fokus har varit Markion, hans liv, kyrka och lära. Han själv var helt övertygad om att han skapat kyrkan som stod för den rätta kristendomen.

Markion var skeppsredare och son till en biskop. Han var starkt troende och utvecklade successivt, sin lära. Han bestämde sig för att flytta till Rom år 138 och för att få en ledande position gav han en stor donation till kyrkan. När han kände sig mogen, samlade han de ledande inom Roms kyrka, år 144 till ett möte där han presenterade sin uppfattning om den sanna läran. Han trodde att de skulle förstå, att hans uppfattning var den rätta. Till Markions förvåning slutade mötet på ett helt annat sätt. Mötesdeltagarna tog avstånd från hans tankar och en kort tid senare blev han excommunicerad. Markion startade då sin egen kyrka. Han hade presenterat att judarnas gud var skaparen, som stod för lag och rättvisa. Denne var också den straffande guden. Jesus representerade en annan, högre gud, Kärleksguden. Markion ansåg att kroppen var förgänglig och försvinner när man dör, men att man får en ny himmelsk kropp då, precis som Paulus ansåg och vilket även framgår av 1 Kor 15: 35-54.

Det fanns många olika kristna rörelser på den tiden. Även om Markions lära var nära den kristna huvudfåran var införandet av ännu en gud, samt att kroppen var förgänglig och inte kunde återuppstå, mycket stora skillnader. För Irenaeus var det ingen tvekan om att han var heretiker. Tertullianus hade en liknande uppfattning som Markion, om kroppens förgänglighet och ansåg att den jordiska kroppen var förgänglig, medan själen hade en egen kropp och denna själkropp levde vidare. En ny högre gud kunde inte Tertullianus acceptera, så det var inte förvånansvärt att Markion blev excommunicerad.

Markions kyrka växte snabbt fram med gemensam lära, enhetlig organisation och struktur. Denna blev en stor konkurrent till huvudfåran som vid den tidpunkten inte hade

framarbetat kanon, ingen samordnad organisation av kyrkan och heller inte använde sig av samma liturgi inom olika delar av sin kyrka. Flera kyrkofäder, i första hand Irenaeus och Tertullianus, gick till attack mot Markion och hans kyrka. Alternativet kunde ju annars blivit att Markions kyrka utvecklats till huvudfåran, vilket i sin tur även lett till än annan maktstruktur.

Irenaeus i första hand arbetade mycket med att få till en enhetlig kanon och i slutet av andra århundradet fanns underlaget för denna på plats, ca 40 år efter Markions. Den var i huvudsak samma som den kanon, som slutligen fastställdes på kyrkomötet i Nicaea år 325. Den kristna huvudfåran samordnade även såväl kyrkans organisation som dess liturgi, på liknande sätt som den struktur som Markionkyrkan hade byggt upp. Efter Markions död förlorade hans kyrka successivt många av sina medlemmar, beroende på att den blev allt mer asketisk, att barn inte kunde bli medlemmar om de inte aktivt ville det och att hans kyrka var emot äktenskap.

Övriga kristna gnostiska rörelser försvann också beroende på att huvudfåran växte sig allt starkare, och att den då hade möjlighet att excommunicera de flesta övriga rörelserna. Kyrkomötet i Nicaea beslöt vilken den officiella kristna läran skulle vara och därmed blev övriga rörelser heretiska. Fynden av olika heretiska, kristna gnostiska evangelier som upphittades i Nag Hammadi 1945, har gett oss möjlighet att ta del av flera heretiska kristna evangelier varav Mariaevangeliet omnämns i uppsatsen.

Sammanfattningsvis så menar den officiella forskningen, från 1900- och 2000-talet, att Markion var kristen gnostiker. Några ledande forskare som von Harnack och Pearson, samt McDonald och Sanders ansåg dock att Markion var kristen extrempaulinist med gnostisk influens, som borde tillhört den kristna huvudfåran. Att flera forskare haft denna synpunkt kan innebära att det inte är givet att Markion skall klassificeras som kristen gnostiker.

2 Inledning

Jag ville veta mer om gnosticism, för att förstå vad som skiljde denna lära från de grekiska filosoferna och den kristna huvudfåran. Jag ville även följa gnosticism fram till år 2000 och se dess inflytande i form av Katharism på 1200- och 1300-talet och dess påverkan på New Age i våra dagar.

Innan jag fastställde mitt ämne talade jag med flera lärare för att få en bättre bild hur jag borde fokusera för att skriva denna uppsats. Det var tydligt att de såg mitt ämne som väl stort och efter studium och samtal med handledaren förstod jag att jag borde fokusera på den kristna gnosticismen. Detta är också ett stort område så det naturliga valet blev att behandla Markion eftersom han var en ledande kristen gnostiker, och skildrades som den heretiker som stod närmast kristendomen. Markion såg sig själv som kristen och den ende, som korrekt hade uttolkat den kristna läran. Han skapade under sin levnad en stor och levande kyrka som haft stort inflytande och även i nutid anses påverkat new age rörelsen idémässigt.

2.1 Några definitioner

I uppsatsen kommer begreppet ”den kristna huvudfåran” alternativt huvudfåran att användas. Detta skall utläsas som den inriktning som successivt växte fram som den ledande kristna trosinriktningen och som vid kyrkomötet år 325 i Nicaea var grunden för den trosinriktning som då beslutades.

I uppsatsen används begreppen Skaparguden och Kärleksguden. Enligt Markion var Skaparguden judarnas gud och den som stod för lag och ordning samt rättvisa och bestraffning. Markion menade att den Gud eller Fader som Jesus talade om var en annan, högre stående gud. Denna kallade Markion för Kärleksguden. Detta var den högst stående guden som stod för kärlek och nåd. Skaparguden ansåg han vara en lägre stående gud än kärleksguden.

2.2 Syfte och frågeställning

Huvudsyftet är att presentera Markion, hans lära och dess utveckling under det andra århundradet. För att tydliggöra bilden behöver då kristna strömningar och den kristna gnosticismen under Markions samtid redogöras för. För att uppnå huvudsyftet är det också

viktigt att beskriva Markions levnad och att klarlägga varför han excommunicerades. Dessutom behandla hans påverkan på kristendomens utveckling och hur den kristna huvudfåran agerade. Markions kyrka marginaliserades successivt efter hans död och några orsaker till detta är också viktiga pusselbitar.

Syftet är även att kartlägga några av de stora stötestenarna i Markions religion och om det rådde maktkamp eller samsyn mellan Markionkyrkan och den kristna huvudfåran och hur Markion påverkade den kristna huvudfårans organisation och struktur samt om det är entydigt att forskare och från 1900- och 2000-talet ansåg Markion vara kristen gnostiker.

Frågeställning

Frågeställningen med utgångspunkt från syftet som besvaras i slutet av uppsatsen är: Påverkade Markion den kristna huvudfåran under och efter sin levnad och i så fall på vilket sätt? För att kunna tydliggöra Markions alternativ, ingår även underfrågan: Varför upplevdes Markions alternativ så positivt av medlemmarna i huvudfåran att de anslöt sig till Markions kyrka och vad var huvudpunkterna i hans religion?

2.3 Metod och struktur

Metoden är kvalitativ och studien genomförs i form av en deskriptiv litteraturstudie. Den kvalitativa metoden innebär att man samlar in tillgängligt material. Sedan utvärderas och sammanställs ett resultat utifrån syfte och frågeställningar. I en litteraturstudie är litteraturen det tillgängliga materialet och informationskällan. Detta har varit metoden för att kartlägga Markion och hans lära.

Uppsatsen inleds med en sammanfattning, som följs av en beskrivning av kristna strömningar och kristen gnosticism under det andra århundradet. Därefter följer Irenaeus av Lyon och Tertullianus. De var ledande inom den kristna huvudfåran under andra århundradet med stor påverkan. Redogörelser för deras liv, verksamhet och vilken kritik de riktade mot Markions lära kommer att framgå. Sedan beskrivs Markion, hans uppväxt och levnad, hans kyrka och kanon. Därefter följer Markions dualism, hans påverkan på kristendomens utveckling samt varför det blev viktigt för den kristna huvudfåran att skapa en enhetlig kyrka. Uppsatsen fortsätter sedan med att beskriva Markionkyrkans marginalisering innan uppsatsen avslutas med att besvara frågeställningen och ge förslag på framtida arbete. I slutet av uppsatsen framgår litteraturlistan.

För att på ett bra sätt klargöra uppsatsens indelning och varför de olika avsnitten är med avslutas avsnitt 3 till 6 med vad dessa avsnitt tillfört och kopplingen till kommande avsnitt. . Avsnitt 7 till 9 beskriver varför Markionkyrkan tappade i inflytande, beroende på dess successiva förändring såväl som stötestenar i denna religion samt i någon mån hur maktkamp med huvudfåran påverkade religionens utveckling. Avsnitt 10 behandlar frågan om Markion entydigt var en kristen gnostiker.

2.4 Avgränsningar

Uppsatsen tar sin utgångspunkt i ett antal forskares böcker som i första hand författats under 1900- och 2000-talet och som spänner över det andra århundradet. Den kommer att avgränsas till att ge en bakgrund om de kristna strömningarna, inklusive kristen gnosticism, fram till ca år 200 med fokus på Markion och hans kyrka.

2.5 Tidigare forskning och material

Den tidigare forskningen, som refereras till i uppsatsen härstammar i första hand från 1900- och 2000-talet, enligt nedan tabell:

Författare	Tabell	
	1900	2000
Bibel 1917.	1917	
Blackman, E, C.	1948	
Harnack von Adolph.	Nytryck 1996, 1908.	
Hill, C,E.		2010
Hägglund, Bengt.	1984	
Jonas, Hans.	1963	
McDonald, L,M, & Sanders J,A.		2004
Lampe. Peter.		2003
Leloup, Jean-Yves.		2002
Meyer, Marvin, W.		2005
Mitternacht, D, & Runesson, A.		2008
Moll, Sebastian.		2010

Pearson, Birger.	2007
Rasmussen, T, & Thomassen, E.	2006
Tyson, Joseph.	2006
Unger, Dominic.	1992

Denna information är hämtad från litteraturlistan på sidan 41 i slutet av uppsatsen. När resp författares forskning legat till grund framgår av de fotnoter som kontinuerligt noterats på varje berörd sida i uppsatsen. Några stora delar i uppsatsen är Markion, hans påverkan på huvudfåran samt om han var kristen gnostiker eller kristen. De författare, som i första hand bidragit framgår nedan med fet stil. Synpunkter som en del av dessa fört fram och som framgår i dessa kommentarer är hämtade från berörda avsnitt i uppsatsen och där markerade med noter.

Avsnitt 3 grundar sig i första hand på Bengt Hägglund. Övriga författare som har påverkat denna del är Mitternacht&Runesson, Leloup och Meyer. Vid beskrivningen av Irenaeus av Lyon och Tertulianus har även Unger bidragit. Avsnitt 4 om Markion grundar sig i första hand på Joseph Tyson, men även Blackman och Bibeln. Övriga författare som tillfört material är Harnack, Lampe, McDonald&Sanders, Moll och Unger. Tyson refererar i sin tur till John Knox som var en 1900-tals forskare som Tyson till viss del använt sig av vid beskrivningen av Markions evangeliums uppbyggnad och beståndsdelar. I avsnitt 5 framgår den kristna huvudfåran. De forskare som tillfört mest är Hill och Rasmussen&Thomassen. Även Harnack, Tyson och Moll ligger till grund för detta avsnitt. Avsnitt 6 till 9 baserar sig på flera olika forskare. Avsnitt 10 behandlar om Markion var en kristen gnostiker eller kristen. Vid starten av uppsatsskrivandet var det entydigt att han var kristen gnostiker. Studiet av de olika författarna har visat att 4 av författarna på olika sätt anser att Markion var kristen. Enligt Harnack var han en kristen extrem paulinist. Pearson har skrivit ett stort verk där han försöker täcka de kristna gnostikerna och beslöt sig för att inte ta med Markion då han såg honom som kristen. McDonald och Sanders menade att den katolska kyrkan borde förändrat sin syn på Markion och bedömt honom som kristen åtminstone på 1800-talet. Denna forskning beskriver Markion huvudsakligen som kristen gnostiker och i några fall som kristen extrem paulinist. Det min forskning vill tillföra är en sammanställning av dessa forskares bild av Markion och hans lära, hans kyrka och dess utveckling.

3 Kristna och filosofiska strömningar

Här kommer att beröras kristna strömningar under det andra århundradet. I detta kapitel kommer även kristen gnosticism kort att beskrivas. Denna del är uppdelad i den kristna huvudfåran, kristen gnosticism och slutligen kyrkofäderna Irenaeus av Lyon och Tertullianus. Dessa två var ledande inom den kristna huvudfåran under denna period och samtidigt tydligt kritiska till Markion och hans kyrka.¹

3.1 Kristna och filosofiska strömningar år 100 – 200

Detta avsnitt vill ge en bild över olika kristna och filosofiska rörelser. Den heliga Skriften var det Gamla Testamentet medan det inte fanns någon enhetlig helig skrift rörande Jesus och hans tid under 100-talet. Det fanns ett antal skrifter och tankar bevarade från den tiden och de visade att den religiösa kartan vad gällde den kristna huvudfåran, kristen gnosticism samt filosofiska strömningar var en vildvuxen helhet. En del av de skrifter som varit betydande nämns också i kapitlet liksom något om de apostoliska fädernas och apologeternas uppfattningar. Kapitlet avslutas med Platon, vad han stod för och hans influens.

Efter Jesu korsfästelse, död och uppståndelse var det en mycket turbulent tid för den framväxande kristendomen. Judendomen var accepterad av romarriket. Jesu lära sågs från början som en ny judisk sekt och fick som sådan möjlighet att utvecklas. När den senare kom att betraktas som en ny religion som skapade upprorsstämningar inom romarriket, ledde det till att de kristna blev förföljda och ofta mördade. De kristna ansåg det mycket ärofyllt att dömas till döden för sin tro. Man talade om också om dödsdomen som ett blodsdop, som det största och mest positiva som en kristen kunde uppnå. Gamla Testamentet var Den heliga Skriften och det tog lång tid innan stora delar av det innehåll som numera ingår i Nya Testamentet kom att bli accepterat och ansett som en del av Den heliga Skriften. Vad vi idag vet om den kristna kyrkan och dess utveckling beror dels på det Nya Testamentet men även på ett antal skrifter, som är bevarade från slutet av första och början av andra århundradet. Författarna till dessa kallas de apostoliska fäderna och några av de viktigaste skrifterna är Första Clemensbrevet skrivet omkring år 95, Ignatius sju brev skrivet omkring år 115. Dessa brev hade olika adressater och är skrivna under Ignatius färd till Rom och den väntade martyrdöden. Barnabasbrevet är troligen från Egypten och daterat från ca år 130. Polykarpos

¹ Hägglund, 1984, 26.

brev är skrivet omkring år 110 från Smyrna. Andra Clemensbrevet är från ca år 140 och är skrivet i Rom. Didache är troligen från ca år 100, men kan även vara så tidigt som från ca år 50 och kommer från Syrien enligt Hägglund.²

En del av de apostoliska fäderna ansåg att tidens slut var nära. Det fanns dock undantag såsom Barnabas. Han menade, efter judisk förebild, att förloppet var sex tusen år, som då representerade de sex skapelsedagarna. Därefter skulle det sjunde årtusendet infalla då Jesus synligt skulle regera på jorden och i slutet av detta årtusende skulle mänskligheten leva i evigheten, som i sin tur beskrevs ha sin förebild i söndagen och då alla skulle leva i ett lyckligt, saligt tillstånd.³

Apologeterna kallades de som såg kristendomen som den enda sanna filosofin. De hade en betydelsefull plats i historien, dels genom sina tankar om kristendomen som den sanna filosofin, dels genom att de försökte förklara teologiska lärosatser med hjälp av termer från ledande filosofer. På detta sätt framkom de första ansatserna till ett begreppsmässigt fastställande av den kristna tron och sambanden mellan teologi och vetenskap, samt mellan kristendom och den grekiska filosofin. Apologeterna tog avstånd från de beskyllningar som riktades mot de kristna och riktade istället stark kritik mot den grekiska filosofin.⁴

Gnosticism var inget enhetligt trossystem utan snarare mystiska andliga idéströmningar med tusenåriga anor. En del inriktningar lockade med gränslös andlighet och asketism. Andra tillämpade en religion utan moraliska förpliktelser och en totalt fri livsstil där alla tabun var bortsopade. Det var viktigt att deras själar prövade varje tänkbar livsstil. Tanken var att när de lämnade livet skulle de ha upplevt allt på jorden. En grundläggande tanke var att varje människa bar inom sig en gudomlig, slumrande ljusnista som längtade efter frihet. Denna andens eller själens räddning från kroppens fångelse kunde bara nås genom rätt form av andlig insikt, gnosis. Genom själens upplysning befriades människan från kroppen, den fysiskt onda delen och själen återförenades med den gudomliga fullheten enligt Mitternacht och Runesson.⁵

² Hägglund, 1984, 1.

³ Hägglund, 1984, 9.

⁴ Hägglund, 1984, 10.

⁵ Mitternacht, Runesson, 2008, 107.

Genom gnosis kunde man även bemästra de verksamma krafterna i tillvaron och utnyttja dem för egen räkning. Livet efter döden beskrevs vanligtvis som andens och själens uppstigande till den högsta, sjunde himlen. Under detta uppstigande mötte anden och själen onda makter och till slut demiurgen själv som då försökte hindra andens slutliga förening med det himmelska. Insikten blev räddningen till den högre världen (pléroma). Själen upplöstes då och endast anden kom till himlen.⁶

Kyrkofäderna Irenaeus, Tertullianus och Hippolytus var ense om att härleda gnosticismen från Simon Magern. De ansåg att huvudinfluenserna till de gnostiska kätterierna fanns i den grekiska filosofin, hos Platon, Aristoteles, Pythagoras och Zenon. Simon Magern uppträdde i Samarien (Apg. 8: 9-24). Han kallade sig "Guds stora kraft" och uppträdde som en Messias gestalt. Frälsningen kom inte genom läran utan genom tro på honom. Saturnil framträdde i Syrien omkring 100 till 120. Hans gnosticisism hade ett orientaliskt inflytande. Basilides verkade i Egypten omkring 125. Han representerade en lära av mer filosofisk karaktär och det grekiska inflytandet var starkare. Valentinus verkade i Rom 135 till 160 och hos honom var det grekiska inflytandet starkt.⁷

Det av Platon påverkade alexandrinska världsschema hade mycket stor influens. Av detta framgår att gud var den ende, över allt upphöjde. Människan hade tre stadier varav de två högsta var i andevärlden. Högst var tänkandet "nous" och det lägre var världssjälen. Genom ett fall ur andevärlden hade världssjälen istället förenats med materien. Målet var en återförening med "nous" och gud vilket förverkligades genom extasen och fordrade en kontinuerlig uppfostran och rening. Detta berodde på att människan bestod av själ och kropp. Det alexandrinska världsschemat menade att själens högre del "nous" hade människan ingen kontakt med, däremot med världssjälen. För att få ett evigt liv behövde själen komma till insikt om "nous" och uppnå denna nivå igen. Världsschemat byggde på att det fanns en motsättning mellan idé och materia och mellan idévärld och sinnevärld. Inom detta schema uppfattades gud såsom den ende, över allt upphöjde. Målet var enligt nyplatonism återförening med gud. Detta förverkligades i extas och förutsatte en kontinuerlig utveckling

⁶ Hägglund, 1984, 43.

⁷ Hägglund, 1984, 17.

och rening. Detta cykliska schema, som fanns i såväl gnosticism som inom platonism, utgjorde också bakgrunden till Clemens och Origenes respektive teologi.⁸

3.2 Kristen gnosticism

Den ledande kristna gnostikern under det första århundradet var Simon Margern. Under det andra århundradet var Valentinus, Markion och Basilides de som i första hand omnämns. Detta avsnitt avslutas med en kort summering av Valentinus och Mariaevangeliets gudsuppfattningar.

Kristen gnosticism definierades som den gnostiska verksamheten, som var mer eller mindre påverkad av den kristna rörelsen. Meningen med detta avsnitt är att förklara hur den kristna gnosticismen utvecklades samt några viktiga begrepp som är särskiljande i jämförelse med den kristna huvudfåran, som dualism och inkarnation samt även livet före och efter jordelivet. Successivt under det första århundradet växte den kristna gnosticismen fram vilket var den gemensamma beteckningen på flera olika inriktningar. Huvudingredienserna var att kristendomen ingick i ett allmänt religionsfilosofiskt system, där de viktigaste delarna var mytiska spekulationer och dualism mellan andens och materiens värld. Även en allmän frälsningslära ingick där andens befrielse från materien var målet samt en kult med mysterier och sakramentala handlingar och en asketisk etik.⁹

Hägglund menar att dualismen var den kristna gnosticisms väsen, åtskillnaden mellan ande och kropp. Som kroppslig varelse var människan fjättrad i den onda, fysiska världen, men hennes själ var gudomlig, en gnista av ljus utslängd i mörkret. Kroppen tillhörde Skaparguden, medan anden tillhörde Kärleksguden, som också var den gud, som Jesus var en del av.¹⁰

Kvinnor attraherades av de kristna gnostiska rörelserna även som ett sätt att få leva i ett mer jämställt samhälle, istället för det gällande patriarkala systemet. Det var heller inte ovanligt

⁸ Hägglund, 1984, 43.

⁹ Hägglund, 1984, 16.

¹⁰ Hägglund, 1984, 43.

med kvinnor i framträdande roller som ledare, lärare, profeter eller missionärer inom den kristna gnosticismen enligt Mitternacht och Runesson.¹¹

En stor skiljelinje var inkarnationen. Denna var inte möjlig enligt kristna gnostiker. En del förklarade denna genom att säga att Kristus(den himmelske) flyttade in i Jesus(den jordiske), när han döptes av Johannes och lämnade Jesus, innan han korsfästes. Den kristna gnosticismen nådde sin höjdpunkt under åren 60 -200 då ett stort antal sekter skapade starkt avvikande tolkningar av den kristna läran. Kristen gnosticism ansågs vara en elitistisk, religiös filosofi. Det berodde på, att anhängarna ansåg sig äga en exklusiv kunskap (gnosis), som var överlägsen den som huvudfåran lärde ut. Frisläppandet av en mänsklig själ berodde på hennes andliga insikt. De som menade allvar med sin tro sökte sig till enskilda vägledare, karismatiska personligheter som man regelbundet återkom till eller stannade hos en längre tid. Spänningar kunde uppstå mellan den kristna huvudfåran och mer självständiga lärare och deras verksamheter. Den kristna gnosticismen hade ofta sin upprinnelse hos förkunnare och lärare med stor dragningskraft på människor, som sökte ett radikalare alternativ. Det var ett av skälen till att kristendomen med gnostisk influens fick kraftig spridning på 100-talet. En tydlig huvudpunkt inom kristen gnosticism var kosmologisk dualism. Den högste guden var transcendent, upphöjd, okänd och onåbar. Det fanns två dualistiska förklaringsmodeller, som båda tycktes ta sin utgångspunkt i teodicé problemet(Guds relation till ondskan). Den ena var att den fysiska världen hade sin utgångspunkt i en ond, mörk makt som från början fanns jämsides med den högste guden. Denna fysiska värld hade även delar från den goda ljusvärlden. Den andra beskrev, att från den högste guden utgick makter som fyllde den högre världen. Vishetens gud Sofia var en av dessa makter. Ett lågt väsen hade på grund av sitt begär sjunkit ner till en lägre värld. Det var demiurgen eller skaparguden. Inom den kristna gnosticismen spelade eskatologin vanligtvis en underordnad roll. Det var viktigare att förstå sitt förflutna än framtiden. Eftersom det fysiska sågs som något ont som man måste frigöra sig ifrån var kroppens uppståndelse inte av intresse. Den människa som kommit till insikt hade i andlig bemärkelse då uppstått. Livet efter döden beskrevs vanligtvis som andens och själens uppstigande till den högsta, sjunde himlen.¹²

¹¹ Mitternacht, Runesson, 2008, 108.

¹² Mitternacht, Runesson, 2008, 107.

Valentinus som var en ledande gnostiker på det andra århundradet delade upp mänskligheten i tre delar: de andliga (*pneumatikoi*) eller de perfekta (*teleioi*); normalt kristna (folk med en själ, *psychikoi*); och icketroende som betraktades som materialister (hylikoi) eller människor av kött (*sarkikoi*) enligt Meyer.¹³

Mariaevangeliet beskriver nous (människans högre minne eller ande) som att denna mottar pneuma (eller gud) och överför detta ljus till de andra elementen i den komplexa människan.¹⁴

3.3 Irenaeus av Lyon och Tertullianus

Dessa två kyrkofäder ingår i uppsatsen, eftersom dessa var de som var ledande i kampen mot kättersk lära, som gjorde anspråk på att vara den unga kristna huvudfårans lära. Tanken är att ge en tydlig bild över skillnaderna mellan huvudfåran och kristen gnosticism. Markion räknades av dessa kyrkofäder som kristen gnostiker. Hans lära var delvis besläktad med kristen gnosticism, samtidigt som han var stiftaren av en egen särpräglad kristen riktning.

3.3.1 Irenaeus av Lyon

Irenaeus föddes ca år 130 och härstammade från Mindre Asien och hade som barn upplevt Polykarpus i Smyrna. Polykarpus hade i sin tur varit lärjunge till aposteln Johannes. Irenaeus kom i sin teologi, att utvecklas till en representant för Johannes lära. Sin huvudsakliga gärning utförde Irenaeus i västerlandet. Han blev biskop i Lyon ca 177 och stannade där till sin död i början av 200-talet. Det finns två arbeten av hans författarskap bevarade till vår tid. Det är *Adversus Hereses*, som finns i en latinsk översättning, tillsammans med fragment av det grekiska originalet. Detta arbete fokuserade på gnostikerna och hans kritik mot dem. Det andra arbetet är *Epideixis*, som är en framställning av den apostoliska förkunnelsens grundläror. Den hittades först 1904 i en armenisk översättning men hade sedan långt tidigare, varit känd till namnet. Huvudsyftet i Irenaeus teologiska arbete var att försvara den tro, som var bevarad sedan apostlarnas dagar mot de kristna gnostikernas irrläror. Irenaeus ansåg att det var framförallt Valentinus och dennes gnosis, som utgjorde den kristna huvudfårans stora

¹³ Meyer, 2008, 117.

¹⁴ Leloup, 2002, 122.

fara. Irenaeus menade att den kristna gnosticisken äventyrade huvudfårens enhet och suddade ut gränserna mellan huvudfåren och den kristna gnosticisken's spekulationer.¹⁵

Unger uttrycker att Irenaeus ansåg att Markions lära byggde på en god gud och en rättvis gud. Enligt Hippolytus fanns det tre eviga principer inkl samma gudar som Irenaeus medan enligt Tertullianus fanns det även en ond gud. Här fanns det i praktiken ingen åtskillnad, eftersom den rättvise guden hos Hippolytus är densamma som Tertullianus onde gud.¹⁶

Irenaeus har blivit kallad den kristna huvudfårens dogmatiska fader beroende på att han var den förste inom den kristna huvudfåren, som försökte ge en enhetlig sammanfattande bild av Skriftens innehåll, där även Jesus och det han representerade var inkluderat. Denna del blev det som numera kallas Nya Testamentet. Irenaeus avvisade även apologeternas uppfattning att kristendom var den sanna filosofin. Irenaeus ansåg att den apostoliska traditionen var trons enda källa. Medan gnostikerna använde sig av delvis oberoende hemlig kunskap i myter och mysterievisdom vidhöll Irenaeus att skriften var det enda trosfundamentet. Han menade att det vi idag kallar Gamla och Nya Testamentet, var medlen som mänskligheten skulle nås av tillsammans med uppenbarelsen och den ursprungliga traditionen. Han menade att Gamla Testamentet var troslärans grundval och att den nytestamentliga skriftsamlingen skulle ha likvärdig auktoritet. Termen testamente användes inte av Irenaeus och något formellt beslut avseende kanon innehållet gjordes inte heller under hans tid. Vissa av skrifterna om Jesus var omstridda genom att en del såg dem som ingående i den framtida kanon medan andra ansåg att dess apostoliska auktoritet ej kunde godtas. Irenaeus förstod inte den dogmatik som senare skulle utvecklas och handla om motsättningen mellan skrift och tradition. Han utgick från den muntliga traditionen som avgörande auktoritet, den som apostlarna och profeterna hade undervisat i, som sedan anförtröddes kyrkan att föra vidare. På ett berömt ställe i *Adversus Hereses*, hänvisas till den, alltifrån apostlarnas tid, obrutna raden av biskopar i Rom, som indicium på att det var kyrkan, inte heretikerna, som bevarade den rätta traditionen.¹⁷

Irenaeus beskrev Guds frälsningsordning, som tiden från skapelsen till fulländningen. Den omgavs på båda sidor av evigheten. Inom tiden skulle frälsningen ske. Gud utförde de

¹⁵ Hägglund, 1984, 26.

¹⁶ Unger, 1992, 251.

¹⁷ Hägglund, 1984, 27.

gärningar som Skriften talade om. Enligt Irenaeus ansåg de kristna gnostikerna däremot att frälsningen innebar att genom insikt(gnosis), höja själen över det timliga och återförena den med sitt gudomliga ursprung. Irenaeus menade att Jesus fanns till före tiden i sin preexistens. Människan skapades för att Frälsaren inte skulle vara ensam och för att det skulle finnas någon att frälsa. Allt är skapat genom Jesus och till honom. Målet för skapelsen var detsamma som målet för frälsningen: att människan skulle bli lik Gud. Människan skapades till Guds avbild och efter Kristi förebild och skulle stå i skapelsens centrum. I denna grundsyn var skapelse och frälsning sammanfogad medan Markions syn på två gudar enligt Irenaeus var hädelse. De kristna gnostikerna i allmänhet menade att frälsningen var en befrielse från skapelsen, från det materiella och en återgång till den rena andligheten. Markion ansåg detsamma med den skillnaden att efter att kroppen hade dött fick man en ny himmelsk kropp, vilket grundade sig på Paulus 1 Kor 15: 35-54. Irenaeus hävdade, att det fanns bara en gud den som skapade himmel och jord. Det innebar inte att människan befriades ur materiens fångelse utan att hela människan med kropp och själ, frigjordes från satans herravälde och återställdes till sin ursprungliga renhet och åter skulle bli lik Gud. Människan var när hon föddes ett barn och ännu icke fullkomlig, men skapad till att växa. Irenaeus uppfattade denna kontinuerliga tillväxt hos barnet, inte som en inre tillväxt, utan som att Gud hjälpte människor, som gick i Guds spår att växa och nå fullkomligheten.¹⁸

Irenaeus menade att Markions uppfattning var att Jesus var sänd till jorden av den gode guden eller Kärleksguden. Han var inte född av en jungfru utan var i verkligheten sänd direkt från himlen. Markion var alltså en doketist.¹⁹

Det Irenaeus tog upp som de stora avvikelserna i relation till Markion var att det fanns bara en gud, Skaparguden och att hela människan, både kropp och själ, skulle komma att återuppstå.

3.3.2 Tertullianus

Tertullianus föddes ca år 150 i Kartago. Han omvände sig till den kristna huvudfåran i mogen ålder, efter att under sin uppväxt varit hedning. Han levde i Rom och verkade som jurist, men återvände efter sin omvändelse till Kartago där han ägnade sig åt studier och skriftställarskap. Hans litterära verksamhet inföll mellan åren 195–220. Tertullianus anslöt sig sedan till

¹⁸ Hägglund, 1984, 30.

¹⁹ Unger, 1992, 252.

montanismen år 207, en rörelse som senare inte fick vara kvar inom den kristna huvudfåran. Tertullianus var en framstående retoriker och hade en mycket bred kunskap om tidens lärdom. Han var inte filosof utan mer intresserad av samhällslivet och juridiken. Han har bedömts som svårförståelig eftersom han var en skarpsinnig dialektiker, vilket utmärkte hans polemik. Han använde sig samtidigt av paradoxala uttryck och kortfattad stil. Betydelsen av hans teologi har varit stor eftersom han använt sig av formuleringar som sedan präglat en teologisk terminologi och levt vidare i det teologiska, latinska språket. Hans åskådning har varit förebild för den kyrkliga teologin i ex. treenighetsläran och arvsyndsläran. Han var föregångare till Cyprianus, som var hans lärjunge och även till Augustinus. Tertullianus huvudmotståndare var den kristna gnosticisismen.²⁰

Hans teologi levde i kamp mot kristna gnostiker. Han såg även filosofin som källan till den kristna gnostiska heresin. Han menade att gnostikerna hade lärt sig av filosoferna, Valentinus av Platon och Markion av stoikerna och sedan utformat kristendomen till en hednisk religionsfilosofi. Tertullianus såg en principiell motsats mellan tro och förnuft och menade att det som man tror, kan man inte bedöma med förnuftet. Trons kunskap är avskild från förnuftets och den har inte något att göra med rationalitet utan har en egen evidens. Tertullianus menade också att även icke-kristna har en naturlig insikt om en enda gud, människosjälens är i grunden kristen. Han ansåg också att skapelsens skönhet och ordning i sig var ett bevis på att Skaparen fanns. Tertullianus menade att det kroppsliga är mönstret för all realitet och uttryckte det som att allt som är till är en kropp i sitt slag. Inget är okroppsligt utom det som inte är till. Detta innebar också att Gud har en kropp och att även själen har en kropp, som dock är osynlig. Själens fortplantades genom födelsen, släkte efter släkte, enligt Tertullianus. Den andra, rådande uppfattningen om själens uppkomst var creatianismen, att varje människosjäl nyskapades direkt av Gud. Tertullianus tro var att Fadern, Sonen och den heliga Anden var tre personer, men ändå en. Han jämförde med solen(Gud) och solstrålarna(övriga två). De tre personerna var i eller från Gud och när de kommit till mänskligheten hade det skett i enlighet med frälsningsordningen.²¹

Enligt Tertullianus hade Kristus två naturer, en gudomlig och en mänsklig del. Logos kom till köttet, klädde sig i köttlig gestalt, men hade inte blivit förvandlad till kött. Han menade också

²⁰ Hägglund, 1984, 35.

²¹ Hägglund, 1984, 38.

att Kristus var läraren som förkunnade en ny lag som förstärkte människans fria vilja att leva efter Guds bud. Vandringen i enlighet med lagen var vägen till frälsningen. Gud belönade eller straffade vid behov. Om Gud inte var straffande skulle enligt Tertullianus ingen behöva vara rädd för honom och därför inte heller göra det goda. Saligheten skänktes som belöning och byggde på goda handlingar och att leva efter Guds vilja. Denna förkunnelse hos Tertullianus, jämfört med Markions två gudar, framstod som den största avvikelserna mot Markions lära om Kärleksguden. Läran där vrede och straff inte fanns, utan enbart kärlek och nåd.²²

Tertullianus menade också att det evangelium som Markion hävdade var skrivet av Gud egentligen till stora delar var Lukas evangeliet, som modifierats av Markion.²³

Tertullianus uppfattning om nåden var att det var den som tog bort synden från människans natur. Tertullianus uppfattning om nåden var att det var den som tog bort synden från människans natur. Han menade att fördärvet var inbyggt i människan och fortplantades genom födseln, vilket då var ursprunget i arvsyndsläran. Genom nåden fick människan kraft att leva det nya livet. Genom denna lära om synd–nåd–förtjänster som Tertullianus utformade för att beskriva skillnaden mot Markions lära om guds kärlek, lades grunden till den frälsningslära som varit huvudfåran, i västlänternas medeltida teologi och den romerska huvudfåran.²⁴

Den stora skillnaden mellan Tertullianus och Markion var vägen till frälsningen. Markions gud representerade kärlekens väg, medan Tertullianus menade att människan själv till stor del kunde påverka möjligheten att bli frälst. Vad gäller dualism fanns ju ett sådant inslag även hos Tertullianus, genom hans uppfattning om Kristi två naturer och att alla människor hade en egen kropp och att varje människas själ också hade en kropp. De stora skillnaderna mot Markion, var att Tertullianus ansåg att gud, var Skaparguden, att Lagen gällde och att arvsynden följde mänskligheten. Han menade att det inte fanns två gudar, Skaparguden och

²² Hägglund, 1984, 39.

²³ Unger, 1992, 253.

²⁴ Hägglund, 1984, 40.

Kärleksguden. Däremot låg han relativt nära Markion i dennes uppfattning om att kroppen var förgänglig materia.²⁵

Avsnitt 2 har tagits fram för att kunna ge läsaren en översiktlig bild över hur den filosofiska, gnostiska och den kristna gnostiska omvärlden såg ut när Markions lära växte fram. Här beskrivs en del av de läror som filosofer, gnostiker och kristna gnostiker representerade. Beskrivningarna av Irenaeus av Lyon och Tertullianus tar även upp vilka argument den kristna huvudfåran hade mot dessa andra läror. Markionkyrkan bildades med sin enhetliga organisation och kanon och blev ett mycket bra exempel för huvudfåran åt vilket håll den borde utvecklas. Detta avsnitt följs nu av avsnittet om Markion. Syftet med detta är att ge en bild av såväl Markion som hans kyrka och lära och hur denna formades. Detta med utgångspunkt från hur den kristna och gnostiskt kristna omvärlden såg ut.

4 Markion

Markion var en ledande kristen som av många ansågs vara kristen gnostiker och av andra influerad av gnosticism men kristen. Adolf von Harnack har betonat att medan gnosticism är en religionsblandning där kristendom och grekisk filosofi har smält samman, så bestod Markions lära av en radikal reformering av kristendomen med framhävande av paulinska tankar och utrensande av allt judiskt.²⁶

För att tydliggöra bilden av Markion och hans lära, är detta kapitel uppdelat i 6 underkapitel, 4.1 levnadsbeskrivning 4.2. Markion excommuniceras av den kristna huvudfåran och etablerar sin egen kyrka 4.3 Markions kyrka 4.4 Markions kanon 4.5 Markions dualism och 4.6 Markions betydelse.

4.1 Levnadsbeskrivning

Markion kom ursprungligen från Sinope, den viktigaste grekiska handelsstaden som låg i Pontos vid Svarta havet. Han var son till biskopen av Sinope som var biskop och filosof under 100-talet e.Kr. Markion föddes mellan år 85 och 110 och dog 160. Han blev en rik skeppsredare, men också religiöst och filosofiskt intresserad. Successivt anslöt han sig till den kristna huvudfåran. Allt eftersom han trängde in i läran utvecklades hans tro. Han flyttade till

²⁵ Hägglund, 1984, 42.

²⁶ Harnack, 1908, 123.

Rom år 138 och gav då en stor donation till kyrkan för att bli känd och fick då också en position inom Roms kyrka, som han kunde verka ifrån.²⁷

Den basutbildning Markion måste haft för att kunna tillgodogöra och utvärdera texter samt kunna korrigera fel i texter ansåg Lampe ha varit kompetens inom kritisk textanalys av Lukasevangeliet och Paulus brev.²⁸

På den tiden slutade man vanligtvis studera vid 17 års ålder. Om Markion fortsatte att studera, har inte gått att klarlägga, men vi vet att hans far försökte hela tiden få Markion att odla religiösa och filosofiska intressen.²⁹

4.2 Markion excommuniceras av den kristna huvudfåran och etablerar sin egen kyrka

Den kristna gnosticismen utvecklades successivt under slutet av Jesu levnad och därefter under flera århundraden, innan den blev helt marginaliserad. Var Markion född kristen? Detta är svårt att svara entydigt på, men enligt Moll tydde Markions attityd till Gamla Testamentet och dess Gud på det. Enbart en person som växte upp med en stark vördnad för Gud, Lagen och profeterna kunde utveckla en sådan tydlig trotsighet för denne Gud. Detta skulle naturligtvis också gälla om Markion till sitt ursprung var jude. Markion skrev ett brev som visade att han vid någon tid i livet varit ortodox kristen. Skulle han då varit född som jude, skulle han konverterat två gånger i sitt liv, från judendom till kristendom och från kristendom till sin egen lära. Detta förefaller inte rimligt. Det troligaste var att Markion växte upp i en kristen omgivning, som också var trogen den judiska Skriften. Det som kanske var viktigast var att Markion hade sina rötter i kyrkan vilket också framgår av att han infogade flera ritualer och sakrament, i sin egen lära, som tydligt var hämtade från Gamla Testamentet. Det är svårt att säga när Markion började utveckla sin egen lära men Molls uppfattning är att processen ägde rum mellan han var 20–35 år. Det skulle då tyda på att Moll ansåg att Markion var född ca 110. Markions vilja att bli en respekterad del av Roms kyrka och hans donation tyder också på att detta kan stämma.³⁰

²⁷ Tyson, 2006, 26.

²⁸ Lampe, 2003, 44.

²⁹ Moll, 2010, 28.

³⁰ Moll, 2010, 27.

Han färdigställde successivt en egen lära ur den tidiga kristendomen. Han försökte få acceptans för dessa tankar hos den etablerade kristna kyrkan. Markion menade att den kristna huvudfåran inte till fullo förstått vad Jesus predikat. Han menade att Paulus visat att kristendomen var en ny förändrad religion, i jämförelse med judendomen. Jesus var inte sänd av judarnas gud. Jesus Gud var god och kärleksfull, Kärleksguden, medan judarnas gud, Skaparguden, är dömande, ofta våldsam och ombytlig. Denne hade visserligen skapat världen men han var på en lägre nivå än Kärleksguden. Sommaren 144 samlade Markion församlingsledarna från den romerska kyrkan för att ta ställning till hans förslag om gemensam tro och gemensam kanon för de kristna. Han ansåg att Kärleksguden, den gud som sände Jesus till jorden för att frälsa människorna, skulle allmänt erkännas som den högste Guden. De kristna skulle därför skära av banden med Skaparguden och hålla sig till Kärleksguden och den kanon som Markion utarbetat i skriftlig form. Han trodde att alla skulle förstå att dessa tankar var rätt, men mötte inget gehör. Tvärtom upplevde de närvarande kyrkliga företrädarna hans tankar som kätterska och hans presentation mottogs mycket negativt. Kort tid efter mötet excommunicerades Markion. Han organiserade då sina anhängare i en egen kyrka som enligt Markion ensam skulle representera den sanna kristendomen. Den växte sig snabbt stor och framförallt i Armenien behöll Markions kyrka en stark position i flera århundraden.³¹

4.3 Markions kyrka

Efter att Markion startat sin egen kyrka, dokumenterade han sin kanon långt före den kristna huvudfårans kanon. Markion ansåg att Gamla Testamentet efter Jesus födelse saknade betydelse för de kristna och uteslöt den helt ur sin kanon. Markionkyrkan utarbetade även egna psalmer, istället för de som användes av den kristna huvudfåran. Markion menade att Skaparguden var en lägre stående gud som inte hade något gemensamt med den Kärleksgud, som Jesus Kristus hade uppenbarats och gjort känd. Markion menade också att Kristus inte var människa utan rent andlig och att också hans död var en skenbar död. Markionkyrkan gav tillåtelse till att även kvinnor fick ha officiella ämbeten i kyrkan. Det grundade sig på att han

³¹ Rasmussen, Thomassen, 2007, 81.

inte ansåg att kvinnan stod lägre än mannen. Detta byggde i sin tur på Paulus princip att i kristendomen finns varken man eller kvinna.³²

Markion strävade efter att skapa en kyrka som skulle ha den sanna tron. Han menade att de kristna kyrkor som fanns inte tagit till sig det nya som Jesus inneburit. Han hade utvecklat en egen skrift samt en gemensam liturgi. Hans mest betydande verk var *Antitheses*, där detta framgick. Denna kyrka skulle grunda sig på vördnad inför grundaren. Markion ansågs stå nära Jesus och det porträtterades med att Markion stod till vänster om Jesus medan Paulus stod till höger. Markion var övertygad om att han fått Jesu uppdrag att utarbeta den korrekta skriften. Markion menade också att man dagligen skulle praktisera ett asketiskt liv. Markionkyrkan skulle ha en enkel, tydlig organisation och inte vara en byråkrati.³³

Den kristna huvudfåran insåg successivt att den kunde lära sig mycket av Markionkyrkans snabba utveckling. Den hade ju själv inte kommit lika långt i organisation och struktur sedan den startade som det Markions kyrka lyckats med under Markions livstid.³⁴

Markion stod för hög moral och asketism och markioniterna levde enkelt med ett fåtal ägodelar. De levde i strängt celibat. Markion ansåg att man skulle leva andligt och fattigt och inte gifta sig eller skaffa barn. Han var också noga med att man inte skulle kunna födas in i kyrkan utan enbart bli antagen genom ett aktivt engagemang. Markion ansåg inte att Gamla Testamentet var en bok med motsägande fabler utan såg den som sanningsfull i varje ord. Han förkastade den inte rationellt och logiskt utan enbart på teologiska grunder.³⁵

Markion skilde mellan den okände guden eller Kärlekguden(enligt Markion den enda genuina guden) och en lägre gud, demiurgen som ansvarade för skapelsen och interaktiviteterna med mänskligheten. I tillägg var Markion mycket fascinerad av Paulus brev till Galaterna, framförallt kap 1-2, där Paulus kan tolkas uttrycka att han var den ende som lärt

³² Blackman, 1948, 5.

³³ Harnack, 1996, 152.

³⁴ Blackman, 1948, 9.

³⁵ Lampe, 2003, 414.

känna den sanna läran. Hedningarna, alla som inte var judar, var Paulus målgrupp och judarna Petrus ansvar att frälsa. Jesus hade gett dem bägge kallelser att ansvara för var sin del.³⁶

Markion såg Paulus som den ende aposteln som förstått Jesu budskap och fört denna lära vidare till ett antal församlingar och som den ende sanne uttydaren av evangeliet. Det var Paulus som gjorde huvudfåran medveten om dess mission att frälsa hela världen. Paulus och apostlarna träffades mycket sällan och var inte speciellt samspelade, vilket inte var så konstigt eftersom Paulus ansågs ha fått kallelsen ca år 36 av Jesus, flera år efter Jesu död. Han hade heller inte varit en del av apostlarna och lärt känna dem under Jesu levnad.³⁷

Markion menade, att det var stor skillnad mellan en gud som accepterade synden och en som hade en lag som måste följas. Samma gällde Jesu predikningar i jämförelse med hebreiska skrifter. Det Jesus avslöjade och Paulus lärde ut var fundamentalt nytt och oväntat. Enligt Markion rådde en tydlig dualism i form av en rättvis gud, som var helt fokuserad på Lagen och utan tillstymmelse till nåd och medlidande(Gamla Testamentet) och Kärleksguden(Nya Testamentet) och dessa var inte samma gud.³⁸

Markion ansåg att Paulus var Jesu ende apostel vilket han menade framgick av liknelsen i Lukas: ”Ingen river av en lapp från en ny mantel och sätter den på en gammal mantel; om någon så gjorde skulle han icke allenast riva sönder den nya manteln, utan därtill komme att lappen från den nya manteln icke skulle passa till den gamla”.³⁹

Lukas 6: 43 tydliggör samma sak: ”Ty intet gott träd finns som bär dålig frukt och lika litet finnes något dåligt träd, som bär god frukt”.⁴⁰

4.4 Markions kanon

Paulus brev ingick som en del i Markions kanon. Han tog dock bort några i sin helhet, de som

³⁶ Tyson, 2006, 37.

³⁷ Tyson, 2006, 38.

³⁸ Tyson, 2006, 22.

³⁹ Bibeln 1917, Lukas 5: 36-37.

⁴⁰ Bibeln 1917, Lukas 6:43.

han var tveksam till om Paulus verkligen hade skrivit och förändrade andra. Han ville rensa dem från senare förfalskningar av breven. John Knox skrev 1942 att Apostlagärningarna tillkommit och påskyndats av den kristna huvudfåran, som svar på den markionitiska utmaningen. Den kristna huvudfåran ansåg att Markion var kättersk. Samtidigt var den rädd för att Markion skulle kunna få en större roll än de själva, så de arbetade aktivt på att marginalisera Markion och beskriva Paulus roll som underordnad i jämförelse med apostlarnas. Tyson är också tydlig med att Paulus legitimitet inte var stor hos konservativa kyrkor såsom den romerska.⁴¹

Det fanns många diskussioner om när Apostlagärningarna skrevs allt ifrån 57 -62(Biskop John A T Robinson), ca år 90(von Harnack) även så sent som 100 - 150(John Knox). De flestas bedömningar var ca 85 – 100. Robinson menade däremot att om den skulle varit skriven efter år 70, då templet totalt raserades förutom en vägg, så skulle denna stora händelse framgått i Apostlagärningarna. Även Paulus död(ca år 65) borde då vara nämnd i någon form. Tyson hävdar dock att Apostlagärningarna skrevs delvis om när ”kriget” mot Markion startade och det behövdes ”ammunition.” I så fall talar vi om att Apostlagärningarna blev officiell år 140 – 150. Ju längre efter det att händelserna ägde rum ju mindre kan trovärdigheten i Apostlagärningarna tyckas vara. Det fanns dock på den tiden en väl utvecklad muntlig tradition att i punktform föra kunskap vidare under lång tid. Vad man anser sig veta enligt Tyson så samlades Paulus brev inte heller ihop från de olika församlingarna förrän sent det första århundradet.⁴²

John Knox stödde teorin att Apostlagärningarna och Lukasevangeliet var skrivet för att bemöta den markionitiska utmaningen. Författaren av Lukas och Apostlagärningarna försökte på detta sätt kräva tillbaka både evangelium och Paulus från markioniterna. Knox menade att Apostlagärningarna togs i bruk runt 150. Den var skriven så att det skulle bli tydligt att Paulus rapporterade till de ursprungliga apostlarna och också av dem fick uppdraget att missionera hos hedningarna. Med andra ord så skulle Apostlagärningarna i denna fråga vara ett beställningsjobb från den kristna huvudfåran för att klargöra att Paulus inte var den ende eller den störste aposteln. Enligt Knox kom alltså apostlagärningarna till precis när Markion vuxit sig så stark att det var viktigt att separera Paulus från Markion Anledningen var att Paulus var

⁴¹ Tyson, 2006, 76.

⁴² Tyson, 2006, 78.

Markions ende apostel och eftersom den kristna huvudfåran såg Markion som kättare var kyrkan tvungen att antingen förklara Paulus som kättare också, vilket ansågs omöjligt, eller att ge en bild av Paulus som inte överensstämde med Markions uppfattning och heller inte med Paulus brev. Detta gjorde man genom att i apostlagärningarna skildra Paulus som en lojal person och apostel som rapporterade till Petrus. Paulus verifierade inte denna uppfattning i något av sina brev.⁴³

Paulus blev på detta sätt en bland apostlarna och Knox noterar att *the Muratorian canon Acts*, också kallad *The Acts of All of the Apostles* nämnde Paulus som en av apostlarna.

Markions kritik av evangelierna och några av Paulus brev berodde på att han menade att de inte innehöll de verkliga texterna, utan en anpassad förfalskning med judiska åsikter. Han menade att mycket snart efter Jesu korsfästelse började denna förfalskning och de judiska religiösa företrädarnas syfte var enligt Markion att beskriva ett skeende som inte överensstämde med verkligheten. Denna verklighet skulle visa på den naturliga övergången från Gud eller skaparguden till Jesus.⁴⁴

John Knox hade, med utgångspunkt från Harnacks rekonstruktion, gjort beräkningar och då även använt sig av John C. Hawkins arbete som han förändrade något. Sedan gjorde Tyson, tillsammans med Thomas R. W. Langstaff år 1978 en egen studie, som visade ungefär samma resultat som Knox. Detta resultat framgår av tabellen nedan.⁴⁵

Tabell 1 Markions evangelium bestående av Lukas verser⁴⁶

<i>Källa</i>	<i>klass</i>	<i>Lukas antal verser</i>	<i>% av verser</i>
Synoptiker Parallella	A	490,5	71,7
Synoptiker Parallella	B	85,5	12,5
Synoptiker Parallella	C	108,0	15,8

⁴³ Tyson, 2006, 76.

⁴⁴ McDonald, Sanders, 2004, 42.

⁴⁵ Tyson, 2006, 87.

⁴⁶ Tyson, 2006, 86.

Total		684,0	100,0
Bara kända hos Lukas	A	191,0	40,9
Bara kända hos Lukas	B	201,0	43,0
Bara kända hos Lukas	C	75,0	16,1
Total		467,0	100,0

Klasser och definition:

- A. Passager, som tycks vara samma hos Markion.
- B. Passager, som inte finns hos Markion.
- C. Passager, som är osäkra om de har likhet hos Markion⁴⁷

Markion tog med 71,7% av de verser som finns hos Lukas och även hos Markus och Matteus. Däremot tog han inte med 12,5% av verserna hos Lukas som också finns hos övriga synoptiker. De resterande 15,8% som finns hos samtliga synoptiker är det tveksamt om de går att härleda hos Markion.⁴⁸

Dessutom tog Markion med 40,9% av de verser som enbart finns hos Lukas. 43,0% av de som enbart finns hos Lukas tog han inte med och de resterande 16,1 %, som finns hos Lukas är tveksamt att de går att härleda hos Markion. De verser Markion huvudsakligen valde fanns hos samtliga synoptiker. Detta ansåg Tyson kunde ha flera förklaringar. Han summerade ned detta till flera troliga orsaker, dels att Markion inte tog med de delar hos Lukas som var okända för övriga synoptiker, dels de som var okända för Markion själv och dels de delar som kunde uppfattas som att gud var domare snarare än Kärleksgud. Han tog heller inte med verser som han upplevde som judiska.⁴⁹

Markionevangeliet, som han själv hävdade var skrivet av Gud, var i verkligheten Lukasevangeliet efter att Markion gjort revideringar, tillfört en egen del samt tagit bort mycket av det som enbart var unikt i Lukas. Han tillförde även ett Apostolicum som inkluderade tio av Paulus brev. Han förkastade pastoralbrevet och brevet till hebréerna. Dessa bedömde Markion som mycket tveksamma om Paulus verkligen hade skrivit. Markion

⁴⁷ Tyson, 2006, 86.

⁴⁸ Tyson, 2006, 87.

⁴⁹ Tyson, 2006, 88.

redigerade om de 10 breven så att han tog bort alla kommentarer och förändringar som gjorts av breven som han ansåg vara falsifikat. Han lade även in kommentarer och kallade denna kanon för *Antitheses*. Markion gjorde även planer med utgångspunkt från sin kanon. Han ville såväl kungöra sina doktriner som att lära människor den rätta kristna läran.⁵⁰

Markion ansåg, att det tydligt framgick av Paulus brev Gal 1:8-9, att det fanns ett riktigt evangelium men att det också florerade en del falska. Markion ansåg att de tolv apostlarna inte var några riktiga apostlar utan judiskt inspirerade och förbundna med judarnas Gud. John Knox menade att Markions kanon bildade skola med sin struktur och denna struktur anammades av den kristna huvudfåran. Här fanns även anledningen till att huvudfåran också med tiden tog med det vi idag kallar Nya Testamentet i tillägg till det Gamla. Paulus fick med många brev och blev synlig i huvudfårans kanon och det berodde till stor del på att Markion lanserat Paulus som den ende aposteln. Innan år 150 skulle Paulus inte fått en sådan framstående plats hos den kristna huvudfåran.⁵¹

4.5 Markions dualism

Blackman uttryckte Markions dualism på följande sätt: det finns två principer, dels den om lagen och rättvisan, dels den om nåden eller kärleken. Den första var ärvd genom alla tider och ansvarig för denna var skaparen av jorden, som var huvudsakligen ansvarig för jorden och det materiella och även människorna, men då i första hand för att människorna skulle få klart för sig sina plikter och vad som var rätt och fel utan att alltid ha möjlighet att leva efter dessa. Den andra principen som påverkade var större än den första. Mänskligheten skulle kunna utvecklas till att bli en del av Kärleken och då befriad av bundenheten till den första principen. Beskriven på detta sätt blev Markions lära tydlig och klargjorde att den hade att göra med alla människors möjlighet till kärlek och nåd.⁵²

Markions dualism definierade Gud som Kärleksguden vilken Jesus var en del av. Markions tankar om Gud och skapelsen byggde helt på att kroppen var enbart materia och förgänglig

⁵⁰ Unger, 1992, 252.

⁵¹ Blackman, 1948, 38.

⁵² Blackman, 1948, 38.

Det betydde att Jesus under sin levnad på jorden hade en skenkropp. Den kristna huvudfårans lära innebar att såväl kropp som själ innefattades samt att hela människan skulle uppstå.⁵³

Som många kristna gnostiker ansåg Markion att all materia var ond, att jorden var skapad inte av gud utan av den onde demiurgen. Jesus hade inneburit en förändring som innebar att människorna hade fått möjlighet att söka kärleken, nåden och den rena andligheten.

Skaparguden var enbart judarnas gud. Markion ansåg att det var stor skillnad mellan en gud, som accepterade synden och en som hade en lag som måste följas.⁵⁴

Människan återvände till sitt upphov genom kunskap som tillfördes av den utsände kärlekens och nådens frälsare och om människan levde efter den lära, som Jesus predikade. Vår kropp var förgänglig, medan själen levde vidare. Markion menade, som tidigare nämnts, att Jesus inte hade någon verklig kropp eller som han uttryckte det ”Jesus, en ande utan ben”.⁵⁵

Markions uppfattning om kropp och själ är säkerligen hämtad från Paulus, som i sin tur uttryckte att vi har en kropp på jorden anpassad till det jordiska och en annan i himlen anpassad till det himmelska. Människan får en ny kropp när hen dör, som är anpassad till livet efter döden. ”Såsom vi hava burit den jordiskas gestalt, så skola vi ock bära den himmelskas gestalt.”⁵⁶

4.6 Markions betydelse

Under sin levnad växte Markions roll alltmer och hans kyrka och kanon framstod som ett mycket kraftfullt alternativ till den kristna huvudfåran. Den vann många anhängare från huvudfåran. Detta gjorde att den kristna huvudfåran förstod att de var tvungna att arbeta fram en enhetlig lära inkluderande kanon, psalmer och liturgi, som liknade Markionkyrkans upplägg. Samtidigt arbetade man, framför allt Irenaeus (*Adversus Hereses*) och Tertullianus (*Adversus Marcionem*, 5 böcker), med olika medel för att sprida budskapet att Markions kyrka var heretisk och att Markion var excommunicerad. En anledning till detta var att informera

⁵³ Bibeln 1917, Filipperbrevet 2:7.

⁵⁴ Blackman, 1948, 38.

⁵⁵ Tyson, 2006, 35.

⁵⁶ Bibeln 1917, 1 Kor 15: 35 – 58.

om att Markion inte representerade den kristna huvudfårans lära och inte var en del av den. En annan orsak var att Tertullinus och Irenaeus såg en stor risk med Markions popularitet och vilken negativ påverkan detta höll på att få för huvudfåran. Skulle denna utveckling fortsätta fanns det även risk för att den kristna huvudfåran skulle förlora sitt inflytande och även makten över den kristna religionen. Därför var det viktigt att hitta sätt att få Markions attraktionskraft att minska.⁵⁷

I avsnitt 4 har beskrivits Markion, hans levnad och varför han excommunicerades och då etablerade en egen kyrka. Markionkyrkan och dess lära, och kanon har beskrivits och även hur Markionkyrkan växte snabbt och hur denna kyrkas betydelse växte alltmer. Detta har tillfört viktig information för att kunna besvara frågeställningen i slutet av uppsatsen. Nästa avsnitt handlar om den kristna huvudfåran. Detta avsnitt är placerat här för att komplettera bilden av huvudfårans organisation och lära och hur huvudfårans kanon successivt utvecklades.

5 Den kristna huvudfåran

Här kommer att behandlas i avsnitten 5.1 den kristna huvudfårans struktur och i 5.2 hur den kristna huvudfårans kanon utvecklades. Syftet är att beskriva hur samordningen och enhetligheten av den kristna huvudfåran påskyndades beroende på Markions kyrka snabba expansion och dess enhetliga kanon och kyrkostruktur.

5.1 Den kristna huvudfårans struktur

Irenaeus var den mest framträdande när grunden för den kristna huvudfårans kanon fastlades. Han beskrev vad han ansåg vara den rätta kristna läran och vad som skulle vara de äkta auktoriteterna för de troende och lade stor vikt vid ”traditionen från apostlarna”. Han menade också att en församling skulle styras av en enda biskop. Detta var inte någon nyhet då det redan framgick av Ignatios breven, vars författare var biskopen av Antiochia, som skrev dessa i början av andra århundradet. Under biskopen stod en grupp presbyter eller äldste och dessutom fanns diakoner. Biskopen hade rätten att besluta i allt. Trots denna fastlagda struktur fanns det en stor mångfald, inom den kristna huvudfåran, under det andra århundradet. Det berodde primärt på att olika församlingar legitimerade sig via sin koppling till någon av

⁵⁷ Rasmussen, Thomassen, 2007, 83-84.

apostlarna. En ledande grupp hade sin kontinuitet från Petrus och Paulus och denna blev successivt den dominerande gruppen som andra slöt sig till. Etableringen av en kristen kanon var viktig i fastställandet av den framtida kristendomen. Under andra århundradet var denna fråga inte löst. Vilka skrifter skulle ingå? Hur viktiga var de judiska heliga skrifterna för den kristna huvudfåran och vad var deras plats i den framväxande läran i jämförelse med det som vi idag kallar Nya Testamentet?⁵⁸

Samma gällde de texter man använde i gudstjänster, i undervisningen av dopkandidater och de texter som man åberopade i teologiska diskussioner. Även här var det vildvuxet. Efter att Markionkyrkan startat upp började man alltmer kontrollera vad som användes i kyrkorna och successivt godkänna en del och förbjuda andra delar. Huvudkriteriet var att skrifterna skulle vara författade av apostlarna eller de som stått dem nära. Den nytestamentliga kanon var i stort sett färdig mot slutet av det andra århundradet vilket också framgår av en förteckning från Rom (*Canon Muratóri*).⁵⁹

Det fanns ett antal olika kristna kyrkor och alla dessa såg sig själva som ortodoxa och ansåg de andra vara mer eller mindre heretiska. Den kristna huvudfåran kom att dominera och också erövra makten. Den kunde då fastslå vilka övriga kristna kyrkor som var ortodoxa och vilka som var heretiska. Resultatet blev att när antiken successivt försvann stod huvudfåran som segrande på kyrkomötet i Nicaea år 325 och blev den officiella kristna kyrkan både i öst och i väst.⁶⁰

5.2 Hur valdes den kristna huvudfårans kanon?

Hur gick det till när de 4 evangelierna valdes? Det skrevs många evangelier och berättelser

om Jesus av olika författare. Några exempel på detta, förutom de fyra utvalda evangelierna är Ebonitevangeliet, som skrevs ca 125 och kommenterade och kombinerade såväl Markus som Lukas evangelierna. De egyptiska evangelierna, som dels hittades i Nag Hammadi 1945 och dels finns bevarat från Clements av Alexandria från ca 150-talet. Judasevangeliet, som sågs som en attack på den apostoliska kyrkan och skrevs 150–180. Ytterligare evangelier är

⁵⁸ Rasmussen, Thomassen, 2007, 84.

⁵⁹ Rasmussen, Thomassen, 2007, 89.

⁶⁰ Rasmussen, Thomassen, 2007, 90.

Mariaevangeliet som i huvudsak skildrar en diskussion mellan den uppståndne Jesus och några av hans lärjungar skriven ungefär 100-150 och Petrus-evangeliet som var skrivet tidigt 190-tal och influerat av doketism, Thomasevangeliet som innehåller 114 ordspråk av Jesus som är nedtecknade, samt Thomas Jesusevangelium som skildrar märkliga berättelser om Jesus när han var 5-12 år. Det fanns ett antal andra också men även många evangeliska sammanfattningar. De senare grundade sig i princip alltid på samtliga 4 evangelier, men det fanns även några som utgick från 3 evangelier. Den mest kända är Biskop Theophilus från Antiocha som skrev och sammanställde sitt bidrag 10-20 år tidigare än Irenaeus började sin författarbana.⁶¹

Irenaeus skrev väldigt mycket och ansågs, som tidigare nämnts, vara den som tydliggjorde vilka evangelier som var de heliga och inte påverkade av ”djävulen”. Hans bok *Adversus Hereses* från 180-talet är den äldsta bevarade och viktigaste av dessa antiheretiska böcker. I boken fokuserade han i synnerhet på Valentinus och dennes skadliga och felaktiga lära.⁶²

Eusebius skrev i sin bok om kyrkohistoria tidigt vilka evangelier som skulle ingå i den framtida Skriften. Han refererade då till Biskop Papias som var biskop i Hiera Polis och född år 70. Papias skrev också, ca år 110, en egen bok som var en berättelse om Jesus såväl upplevelser som traderade, muntliga historier.⁶³

Origenes dokumenterade att han läst i äldre skrifter att Johannes samlat de skrivna evangelierna i sin egen livstid under Neros regim(Nero regerade 58–64) och att dessa evangelier var de rätta. Hill menade att de evangelier som slutligen blev de fyra som beslutades ingå i Bibeln inte bestämdes av Kejsar Konstantin utan i praktiken mycket tidigare. Det föregicks av mycket intriger, påtryckningar och olika andra typer av maktmedel. Den som närmast lade grunden för att de skulle bli de fyra som utvaldes, ansågs vara Irenaeus.⁶⁴

⁶¹ Hill, 2010, 102.

⁶² Rasmussen, Thomassen, 2007, 90.

⁶³ Hill, 2010, 208.

⁶⁴ Hill, 2010, 224.

Detta avsnitt har handlat om den kristna huvudfåran. För att kunna förstå Markions påverkan har det varit viktigt att beskriva den kristna huvudfåran, dess struktur och dess utveckling. Avsnitt 6 skall nu tillföra Markionkyrkans påverkan på huvudfårans utveckling. Här kommer att presenteras varför det var viktigt för huvudfåran att benchmarka hur Markion utvecklat sin kyrka.

6 Markions påverkan på kristendomens utveckling

Här beskrivs hur Markion påverkade den kristna huvudfåran och varför det blev så viktigt för huvudfåran att utveckla sin egen struktur och skapa en enhetlig lära.

Markions uppstart av sin egen kyrka, med egen kanon, skedde, som tidigare nämnts, långt före den kristna huvudfårans kanon. Markions utarbetade den första enhetliga kanon inom den kristna rörelsen. Han ledde en enad kyrka. Den var inte som den kristna huvudfåran som bestod av några dominerande kyrkor såsom den romerska, till vilken en del mindre kyrkor tillhörde samt ett antal utspridda underkyrkor, som var självständiga. Det saknades en gemensam auktoriserad ledning och en gemensam dokumenterad lära. Markion skapade en allmän kyrka, inte bara geografiskt, men också avseende sina anspråk. Den återupprättade och lärde ut det sanna evangeliet. Den var helt enig i att vörda Paulus som den ende trofaste aposteln och att Markion var hans efterföljare.

Den hade klart definierat den heliga Skriften samt trosbekännelsen och hade redan från början en enkel samordnad organisationsform, den episkopala. I jämförelse med den kristna huvudfåran hade Markions kyrka avsevärt förenklat organisationen. Von Harnack menade att huvudfåran hade behövt flera generationer för att uppnå en struktur och organisation på samma nivå som Markion gjort under sin levnad. Markion uppnådde detta också utan synoder som huvudfåran ansett nödvändigt. Inom Markionkyrkan fanns en djup vördnad för sin ledare och grundare, Markion. . Denne var övertygad om att det var hans uppdrag att fortsätta att proklamera det sanna och genuina evangeliet som påbörjades av Paulus, men som motarbetats av den kristna huvudfåran efter Paulus död.⁶⁵

⁶⁵ Harnack, 1908, 178.

Den snabba starten av Markionkyrkan var inte bara en utmaning utan också ett bra exempel på, hur man borde göra.⁶⁶

Den kristna huvudfåran var nu utsatt för konkurrens och blev tvungen att snabba upp sin process. I början av andra århundradet var huvudfårans organisation en lös federation av kristna enheter, även om kyrkan i Rom jobbade hårt på att bli kyrkans naturliga överhet redan år 115. Detta framgår av Ignatius sju originalbrev. Kyrkor i större städer dominerade de i mindre samhällen. Det fanns ingen kristen kanon förutom Gamla Testamentet och ingen bestämd trosbekännelse. Primärt tack vare Irenaeus hade huvudfåran ett upplägg, som liknade Markions, i slutet av andra århundradet. Von Harnack menade att det var tack vare Markion som den kristna huvudfåran ”benchmarkade” och utvecklade sin genomarbetade struktur. Detta var naturligt då man inte ville förlora försteget, som den officiella kristna kyrkan. Man tog i huvudsak över Markions konstruktion förutom grundteologin. Den romerska kyrkan var först med denna ”benchmarking” och den lärde sedan ut dessa kunskaper till övriga kristna kyrkor inom huvudfåran.⁶⁷

Detta avsnitt har pekat på orsaker till att Markionkyrkan utvecklades så snabbt och varför det var viktigt för den kristna huvudfåran att göra något motsvarande beträffande sin organisation och kanon om man ville behålla sitt stora inflytande. Med detta som underlag förstår vi att huvudfåran hade stort fokus på att komma ikapp Markionkyrkans organisatoriskt och att skapa en enhetlig lära. När Markion dog år 160, och denna mycket hyllade ledaren försvann minskade hans kyrkas attraktionskraft successivt. Detta berodde såväl på Markionkyrkans nya ledarskap som huvudfårans anpassning till samordning, enhetlighet och återupprättande av sin maktposition. Detta kommer att beskrivas i avsnitt 7.

7 Markions religion - dess nedgång och marginalisering

Detta avsnitt beskriver orsakerna till att Markions religion successivt marginaliserades och den roll han främste lärjunge Apelles spelade.

⁶⁶ Tyson, 2006, 35.

⁶⁷ Moll, 2010, 10.

Den markionitiska kyrkan överlevde Markions bannlysning och död och hade en spännande utveckling, men fick en marginell betydelse på 300-talet. Anledningarna var flera, naturligtvis att den kristna huvudfåran lyckades etablera en egen konkurrenskraftig kyrka, lik Markions och därmed tog tillbaka initiativet. Andra orsaker var förändringar inom Markionkyrkan såsom att barn inte togs in med automatik att man var helt emot äktenskapet att man skulle leva asketiskt och under 300-talet blev medlemmarna även vegetarianer. Det innebar att man hela tiden måste vinna nya medlemmar, som hade ett aktivt engagemang. Ovan nämnda restriktioner ledde till att många potentiella medlemmar gick över till manikeism som hade en liknande inriktning men utan lika många restriktioner. Det slutliga fallet blev kejsar Konstantins bann av heretiska byggnader. Detta påverkade Markionkyrkan eftersom den var en etablerad kyrka och när deras kyrkor sågs som heretiska, försvann mötesplatserna.⁶⁸

Apelles var Markions främste lärjunge och i Origenes bok *Fragment* framgår Apelles arbete. Hans kritik av Gamla Testamentet liknade de utbildade grekernas och skiljde sig väsentligt från hans lärofader. Han försökte integrera Markions dualism med Platonsk filosofi.⁶⁹

Apelles anses ha börjat sitt eget lärande och författande där Markion var logisk svag. Det tycktes som Apelles var mer filosofiskt kunnig och högre utbildad. Apelles skrev också *Syllogism*, ett verk i 38 band som var en utveckling och i viss mån förändring eller diplomatisk anpassning av läran i jämförelse med Markion. Apelles inriktning på en mer anpassad tolkning till omvärlden och avvikelse från Markions lära inverkar också på den fortsatta marginaliseringen.⁷⁰

Huvudfåran växte sig starkare genom sin modernisering av organisation och lära och samtidigt tappade Markionkyrkan medlemmar beroende på att den Apelles delvis förändrade läran och huvudfåran hade börjat komma ikapp strukturellt. Nu är det dags att värdera vilka stöttestenarna var i Markions religion.

⁶⁸ Moll, 2010, 10.

⁶⁹ Lampe, 2003, 414.

⁷⁰ Harnack, 1908, 178.

8 Stötestenar i Markions religion

Det fanns flera orsaker till att Markion blev excommunicerad. I detta kapitel beskrivs de största avvikelserna gentemot den kristna huvudfåran.

Markion förnekade att Gamla Testamentet skulle ha något inflytande på de kristna eftersom han grundade sin lära på att Gamla Testamentets gud var judarnas, medan Jesus representerade de kristna och Kärleksguden, den högste guden och världens frälsare.

Markions kanon bestod av ett evangelium av delar av Lukas och de av Paulus brev han utvalt. Han hade dessutom förändrat Lukas så att i princip alla hännyftningar till Gamla Testamentet försvunnit. Markion var inte ensam om att försöka göra evangelierna mer enhetliga. Flera försökte sammanföra fyra till ett och i några fall även tre till ett. Tatians skrift *Diatessaron* är ett exempel på detta.⁷¹

De största stötestenarna var att Markion tillfört en okänd högre gud samt att han menade att kroppen var förgänglig. Det är också detta som möjliggör att han kunde excommuniceras. Sanders menade att Markion var alldeles för tidig med sina synpunkter. Hade det varit under reformationen hade många hållit med, även om dessa uppfattningar varit heretiska tidigare. Att man heller inte fr. o m 1800-talet kunde skapa accept och godkännande för Markions tankar inom kyrkan ansågs av McDonald och Sanders bero på religiös förflamning, åtminstone efter den franska revolutionen och därefter. Markion trodde alltså på en ultimat princip skaparen eller demiurgen var bara ett instrument och stod lägre i rang än Kärleksguden. Han menade att det fanns bara en gud, men två änglar varav den ene var satan och den andre skaparen eller demiurgen. Markion uttryckte att bara de som förkastats av skaparen ex Kain, leddes ut av Kristus från den lägre världen medan Abraham m fl fick stanna kvar, pga. att deras förbund var med skaparguden. Markion ansåg också att Paulus var den ende aposteln medan de övriga apostlarna representerade skaparguden.⁷²

⁷¹ McDonald, Sanders, 2004, 341.

⁷² McDonald, Sanders, 2004, 348.

9 Maktkamp eller samsyn?

Den kristna huvudfåran lärde sig mycket av Markions kyrka, hur man borde organisera sig och hur göra läran mer enhetlig. Maktfrågan innebar att hade Markion blivit en del av den kristna huvudfåran fanns det stor risk att Markions lära skulle kunnat få en övergripande plats där. Orsakerna till detta var att det var en attraktiv lära för människorna och lätt att ta till sig. Dessutom hade det också inneburit att de som hade makten inom den kristna huvudfåran kunde se en stor risk att deras positioner blev marginaliserade. Dessa frågor kommer att beröras här

När den kristna huvudfåran växte fram, med all den turbulens som rådde, blev det viktigt att lyckas etablera denna inriktning som den officiella. Som tidigare beskrivits skedde det på ett flertal sätt, varav det mest kraftfulla var Irenaeus och Tertullianus aktiva kamp mot Markion och hans kyrka. Det blev ju också en form av maktkamp då den kristna huvudfåran var rädd att förlora sitt försteg som Jesu representant. Detta fortsatte även in på 300-talet och kyrkomötet i Nicaea år 325 utgjorde slutpunkten då huvudfåran blev officiellt slutligen fastlagd. Detta var inte bara en trosfråga utan även en maktfråga. Kyrkan hade en stark position hos många människor och därmed även stor påverkan. Det innebar också att ledande positioner i kyrkan ledde till framträdande roller i samhället.

Samsyn rådde i så motto att den kristna huvudfåran förstod att för att ha en växande framtid fordrades att de lärde sig hur Markions kyrka fungerade. Man insåg att det snarast behövde utvecklas en gemensam kanon och liturgi, att kyrkan behövde samordnas så att samma lära predikades inom de olika kyrkorna, att de mindre kyrkorna inordnades under de större kyrkorna och att varje biskop fick större fögderi att ansvara för. Man kan säga att de rådde samsyn med Markion hur respektive kyrka skulle organiseras och hur läran skulle bli enhetlig. Däremot hade man helt olika uppfattning om vilken lära som var den rätta.

10 Markion, gnostiker eller kristen?

Var Markion kristen eller gnostiker. Han själv ansåg sig vara kristen och den som kommit fram till den ultimata kristendomen. Vare sig den kristna huvudfåran eller forskare över Tid har ansett det. Bland forskare finns det dock undantag, där von Harnack har bedömt honom som en kristen extrempaulinist, som inte borde lämnats utanför den kristna

huvudfåran. De huvudsakliga orsakerna till detta var att Markion, enligt von Harnack, inte tillförde ett antal gudomliga och halvgudomliga individer/väsen. Han baserade sitt evangelium helt på vad han ansåg vara den bokstavliga meningen med evangeliet. Han använde sig egentligen inte heller av synkretism med andra religioner.⁷³

Markion hade en unik position inom gnosticism. Han var den av de kristna gnostikerna som var närmast kristendomen och tog Jesu kärleksbudskap mycket seriöst. Av de kristna blev han på det sättet det största hotet. McDonald och Sanders menade att åtminstone sedan 1800-talet borde kyrkan förändrat sin syn på Markion och sett honom som kristen.⁷⁴

Pearson delade von Harnacks uppfattning och som han uttryckte det: ”Markion var en paulinsk kristen, som antagligen blivit influerad av gnosticism men hans lära kunde egentligen inte på något konkret sätt uppfattas så”. Eftersom Pearson inte såg Markion som gnostiker tog han heller inte med honom i sin stora bok om gnosticism.⁷⁵

Under det första århundradet talade man ofta om den obekante guden eller den främmande, okände guden. Markion förkunnade, som den förste religiöse ledaren, att Jesus var barmhärtighetens och kärlekens gud, okänd men inte främmande och en gud som älskade människorna. Markion hade också lagt grunden för den framtida kristna huvudfåran i form av kanon, samordning och organisation.⁷⁶

Von Harnack menade att Paulus hade förklarat i Galaterbrevet att det fanns bara ett evangelium och att detta ensamt beskrev Kristus. Detta evangelium var fristående från andra evangelier och även från judendomens evangelium, det Gamla Testamentet.⁷⁷

Markion ansåg att delar av Paulus brev hade blivit förfalskade då de innehöll flera judiska bilder och beskrivningar, som inte överensstämde. Det tydligaste beviset på detta var prologen till Paulusbreven, där det framkom att det fanns många falska apostlar.⁷⁸

⁷³ Harnack 1996, 18.

⁷⁴ McDonald, Sanders, 2004, 347.

⁷⁵ Pearson, 2007, 20.

⁷⁶ Harnack, 1996, 5.

⁷⁷ Harnack, 1996, 6.

Markion var tydlig med sin dualism. Han ansåg att Skaparguden som skapade jorden var judarnas gud, som stod för lag och rättvisa. Enligt Markion representerade Jesus en ny gud, Kärleksguden. Denna gud var den högste, men Markion menade att Skaparguden eller demiurgen, också hade en mycket stark ställning på jorden.⁷⁹

Markion ansågs inte särskilt filosofiskt bevandrad. Han hade tagit intryck av daglig påverkan och inblandning från människor och ville kunna förklara teodicéproblemet för dem. Hans lärjunge Apelles däremot anpassade läran till en mer diplomatisk linje och förtydligade, att det bara fanns en gud. Enligt Apelles hade denne två änglar, skaparen och satan.⁸⁰

Markions beskrivning av två gudar, Kärleksguden och Skaparguden som isolerade från varandra var inte svår att bemöta för den kristna huvudfåran, eftersom profeterna under alla år vittnat om att Jesus var samma gud som Skaparguden och hade återkommit för att lösa mänskligheten från sin arvssynd.⁸¹

Markion ansåg att kroppen var förgänglig, medan själen skulle leva vidare. Som tidigare nämnts grundades det på 1 Kor 15:35-54.

11 Är frågeställningen besvarad?

Påverkade Markion den kristna huvudfåran under och efter sin levnad och i så fall på vilket sätt?

Efter Markions excommunicering startade han upp sin egen kyrka. Den utvecklades mycket snabbt och fick många medlemmar. Den blev ett väldigt attraktivt alternativ till den kristna huvudfåran. Markion kom under sin levnad att skapa en enhetlig kyrka med en samordnad organisation, kanon, liturgi och struktur. Markionkyrkans utveckling påverkade huvudfåran och den kände en stark press att också snabbt etablera en egen samordnad kanon, liturgi och

⁷⁸ Harnack 1996, 37.

⁷⁹ Jonas, 1963, 141.

⁸⁰ Blackman, 1948, 77.

⁸¹ Blackman, 1948, 78.

organisation. Det tog dock 40 år innan huvudfåran hade utvecklat ett liknade upplägg och fått de olika huvudkyrkogrupperna att enas. Några av de ledande i denna förändringsprocess var Irenaeus och Tertullianus.

Varför upplevdes Markions alternativ så positivt av medlemmarna i huvudfåran att de anslöt sig till Markions kyrka och vad var huvudpunkterna i hans religion?

Det berodde på att hans upplägg var väl genomtänkt, men framförallt att Kärleksguden, som stod för guds kärlek och nåd istället för bestraffning appellerade mycket mer till de kristna än en fruktad, straffande gud. Skaparguden Markion såg Paulus som Jesu ende apostel, eftersom enbart Paulus fått uppdraget av Jesus att frälsa hela världen. De tolv ursprungliga apostlarna fokuserade ju enbart på judarna och de trodde själva på samma gud som judarna. Gamla Testamentet hade heller ingen plats i Markions kanon. Markion menade också att det evangelium han själv utarbetat, var det enda rätta. Det grundade sig på stora delar av Lukasevangeliet, där han tagit bort allt han såg som förfälskningar i syfte att påvisa samhörigheten med judarnas gud. Han hade inte tagit med sådant som inte var känt av honom eller sådant som var tveksamt, samt även tillfört en egen del.

12 Hur gå vidare i ett framtida arbete?

Det vore intressant att forska vidare på ifall excommuniceringen av Markion huvudsakligen är att se som en religions- eller maktfråga. För att kunna göra detta behöver man kartlägga två andra ledande kristna gnostiker under det andra århundradet nämligen Valentinus och Basilides. Efter denna kartläggning analysera vad som skiljer och överensstämmer mellan deras läror och Markion samt analysera varför Valentinus blev excommunicerad men inte Basilides.

13 Litteraturlista

Bibeln 1917.

Blackman, E, C, *Marcion and his influence*, S P C K, London, 1948.

Harnack von, Adolph, *Marcion Das Evangelium vom Fremden Gott*, Darmstadt, (Nytryck 1996).

Harnack von, Adolph, *The Mission, and Expansion of Christianity in the First Three Centuries*, New York G,P, Putman's Sons, 1908.

Hill, C, E, *Who Chose the Gospels?*, Oxford University Press, New York, 2010.

Hägglund, Bengt, *Teologins historia*, Liber Tryck, Stockholm, 1984.

Jonas, Hans, *The Gnostic Religion*, Routledge London, 1963.

Lampe, Peter, *From Paul to Valentinus*, Continuum, London, 2003.

Leloup, Jean-Yves, *The Gospel of Mary Magdalene*, Inner Traditions, Rochester, Vermont, 2002.

Meyer, Marvin, W, *The Gnostic Discoveries: The Impact of the Nag Hammadi Library*, New York, 2005.

McDonald, L, M, & Sanders, J, A, *The Canon Debate*, Hendricksons Publishers Inc, Massachusetts, 2004.

Mitternacht, Dieter, & Runesson, Anders, *Jesus och de första kristna*, Kristianstad Boktryckeri, 2008.

Moll, Sebastian, *The Arch-Hetic Marcion*, Mohr Siebeck Tübingen, 2010.

Pearson, Birger, A, *Ancient Gnosticism: traditions and literature*, Fortress Press, Minneapolis, 2007.

Rasmussen, Tarald, & Thomassen, Einar, *Kristendomen, en historisk introduktion*, Artos & Norma bokförlag, Skellefteå, 2007.

Tyson, Joseph, B, *Marcion and Luke-Acts a defining struggle*, University of South Carolina, 2006.

Unger, Dominic, J, *St. Irenaeus of Lyons: Against the Heresies Book I*, New Jersey, 1992.